

IZMIŠLJOTINE O TOBOŽNJEM BACANJU IMOTSKIH SRBA U CRVENO JEZERO

Da se u tekstu ne spominje podatak koji sam u lokalnoj „Imotskoj krajini“ izvorno objavio davne 1991., ne bi ovdje vrijedilo ponavljati neke činjenice (i neke nemale dvojbe) o položaju srpskoga življa u doba Nezavisne Države Hrvatske u Imotskoj krajini, kraju koji je dao malo manje od dvije stotine pripadnika prve ustaške emigracije. No, kako je splitska „Slobodna Dalmacija“ – u duhu tradicije prema kojoj je svaka vlast od Boga, uz uvjet da nije hrvatska – odbila objaviti reagiranje koje slijedi, zloupotrebljavam urednički položaj i objavljujem ga ovdje, prilično uvjeren da izmišljotina o stradanju imotskih Srba (pa i naizgled dobrohotna tumačenja, zbog čega ta stradanja nisu bila veća) nije ograničena samo na Imotski.

*

Ne običavam trošiti vrijeme na novinske rasprave o temama koje zbog svoje ozbiljnosti traže stanovito predznanje te spremnost i kompetenciju za kritičku raščlambu izvora te interpretaciju događaja i procesa, ali mi se – i kao Imoćaninu i kao čovjeku koji je, između ostaloga, upravo o tom razdoblju naše povijesti objavio nekoliko desetaka članaka u renomiranim znanstvenim časopisima te dvije znanstvene monografije – čini potrebnim osvrnuti se na članak Damira Šarca, „Imotski Hrvati ustali protiv ustaškog plana: Ne damo naše Srbe!“, objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji* od 18. listopada 2021., str. 6.-7.

U njemu se kao jedan od glavnih izvora odnosno svjedoka, ne doduše i jedini, pojavljuje Branko Ivkošić, u zavičaju inače poznat po svome hrvatskom rodoljublju i svomu višedesetljetnom zauzimanju za bratsku, socijalističku samoupravnu i nesvrstanu zajednicu naših naroda i narodnosti kao krajnji smisao i svrhu hrvatske povijesti, dok se sâm članak uklapa u tendenciju kojoj svjedočimo

Piše:

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

već dugi niz godina, i koja u kontekstu svakodnevnoga i neumitnog urušavanja jasenovačkog mita hoće stvoriti nove mitove i, pod jeftinom i posve prozirnomo krinkom osude tzv. ekstremizma sa svih strana te prividnih hvalospjeha hrvatskoj solidarnosti sa srpskim pučanstvom u Imotskoj krajini, održati crne legende o Hrvatima, kako bi se ponovno stvorile pretpostavke za neka nova jugosferska, zapadnobalkanska, u svakom slučaju pravodecembarska rješenja.

U skladu s time je u članku Damira Šarca prešućen čitav niz relevantnih okolnosti, zatajeni su neki dramatični događaji između dvaju svjetskih ratova (jer, već i pučkoškolac znade da događaji imaju svoje uzroke i svoju pretpovijest), a onda je cijeli članak dodatno začinjjen grubim

neistinama i inače lako provjerljivim izmišljotinama, budući da pokolja Srba u Imotskoj krajini nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske nije bilo niti su ga ondašnje hrvatske vlasti planirale, pa zato nisu trebali baš nikakvi hrvatski Schindleri niti kakvi dramaturški osmišljeni pothvati za njihovo spašavanje.

U Imotskoj se krajini doista tradicionalno, sve do najnovijih vremena, pravoslavne rjeđe nazivalo Srbima, a češće pravoslavnima ili (pučki, još češće) „rišćanima“. Premda sam se nešto sustavnije bavio i lokalnim govorom, nikad nisam čuo da ih netko zove „rkaćima“ (a riječ „rkać“ ne bilježi ni Šamija-Ujevićev *Rječnik imotskoga govora*, Zagreb, 2001.), ali je činjenica da sve tamošnje pravoslavce ni prva Jugoslavija niti Srpska pravoslavna crkva nisu uspjele napraviti Srbima: fra Silvestar Kutleša u svome *Životu i običajima u Imotskoj krajini* (Imotski, 1993., str. 85.) bilježi između dvaju svjetskih ratova

kako su oni svoj materinski jezik prije nekoliko desetljeća listom nazivali „rvackim“, a i ja sam, ističući kako su slom Jugoslavije 1990. dočekali neki imotski pravoslavci koji ni u komunizmu nisu krili svoje hrvatstvo – pojedini koje sam i sâm poznao, čitav su život proveli u Ivkošićevu selu (ali dopuštam da ih on od jugoslavenškog barjaka možda nije vidio) – u lokalnoj *Imotskoj krajini* (br. 455 od 15. studenoga 1990., str. 13.) podsjetio kako je bilo i Imočana pravoslavne vjeroispovijesti koji su tijekom Drugoga svjetskog rata nosili ustašku odoru.

Takvi, razumije se, nisu sudjelovali u onim ubojstvima imotskih Hrvata katolika do kojih je došlo u monarhičkoj Jugoslaviji, a njih – pogotovo onih koja su izvršena na doista zvjerski način – nisu, nažalost, počinili samo doklaćeni jugoslavenski oružnici (žandari), nego i neki mjesni Srbi, uključujući i one koji će domalo vlastitim

Jugoslavenska politika pod krinkom humanizma

zaslugama i zaslugama svojih potomaka toliko zadužiti Jugoslavensku (narodnu) armiju (pa nas opet, u Domovinske ratu, koštati tisuća života). Nisu ti hrvatski pravoslavci bili ni među onima što su i puščanim hitcima častili lokalno hrvatsko pučanstvo kad je krenulo u sprovod ubijenima, što dakle hoće reći da je, mjereno ondašnjim mjerilima, možda i bilo i razloga i povoda za osvetu 1941., a tamo gdje ih nije bilo i kad ih nije bilo, te povode su konstruirali i tu osvetu provocirali lokalni komunisti, točno prema onom naputku koji poznajemo iz Kardeljevih naputaka nastalih u to doba: treba izazvati represalije (hrvatske, njemačke, čak i talijanske) ubijanjem ljudi, pa čak i paljenjem cijelih sela, kako bi se narod zbog tih represalija nagnao u šumu.

Bit će taj komunistički recept (oko kojega, kako bilježi Kardelj, nema nikakva kolebanja u partijskome i partizanskom, dakle „antifašističkom“ vodstvu u Hrvatskoj!) primijenjen i na području Imotske krajine koja je inače dala ne samo velik broj tzv. španjolskih boraca, nego i dvjestotinjak predratnih ustaških emigranata – jugoslavenski će komunisti hrvatskog podrijetla smišljeno, na rubu sela nastanjenog pretežno srpskim življem, ubiti jednoga lokalnog ustaškog dužnosnika – ali oko tzv. bacanja u Čalinu jamu koje se u navedenom članku Damira Šarca spominje, i dalje doista ima nedoumica. Osim jedne: nitko tamo nije ubijen. Ostaje nam, dakle, utvrditi kako to da su – prema politički korektnoj verziji događaja koja se zastupa i u Šarčevu članku – do zuba naoružani ustaše odveli nekoliko desetaka nenaoružanih Srba i bacili ih u jamu, a ipak nitko tamo nije ubijen, pa čak ni ranjen. Nitko, dakle, od tih krvoločnih ustaša nije posegao za nožem, pištoljem, puškom, nitko nije u jamu bacio ni jednu bombu, a kamoli ljude polio živim vapnom i zazidao.

Puno manje nedoumica ima oko tzv. logora u Glavini Donjoj koji se, evo, hoće proglasiti logorom o kojem svi šute premda su,

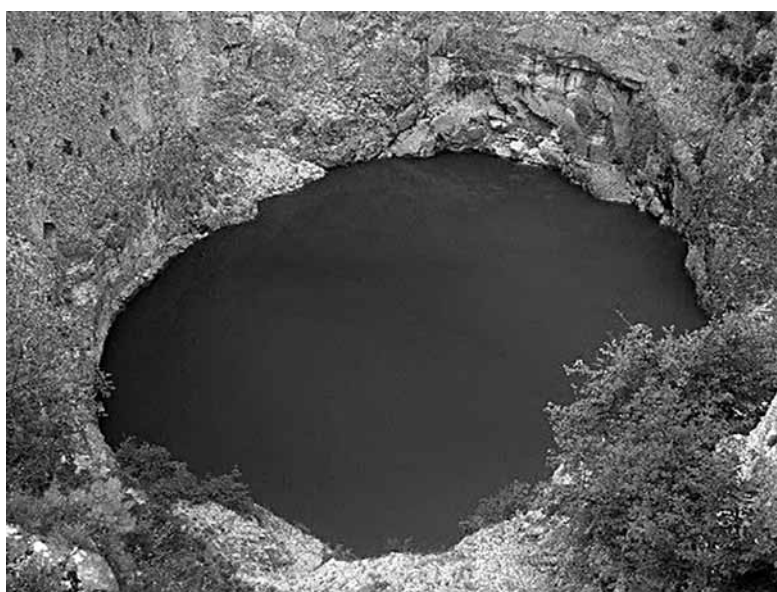
Imotski između svjetskih ratova

tobože, ustaše (ili bar *nastaše*, kojima je i ondašnji režim s razlogom pripisivao brojne zločine) htjele pobacati lokalno srpsko stanovništvo u obližnje Crveno jezero, vodom ispunjenu vrtaču duboku nekoliko stotina metara. Radilo se je, međutim, o nečemu sasvim drugom: o pogrješnom shvaćanju dogovora o preseljenju 175.000 Slovenaca iz Štajerske i dijela Kranjske u Hrvatsku te o iseljavanju približno tolikog broja Srba u Srbiju, koji su početkom lipnja 1941. potpisali Slavko Kvaternik i njemački poslanik Siegfried Kasche. Tri dana nakon sklapanja tog sporazuma, 7. lipnja 1941. donesena je i u *Narodnim novinama* objavljena zapovijed, kojom se pozivaju svi oni Srbi koji su se na područje Nezavisne Države Hrvatske doselili na-

kon 1. siječnja 1900. te njihovi potomci, da se u roku od 10 dana prijave vlastima u mjestu boravišta.

Time je imalo početi preseljavanje koje je uskoro, već u srpnju 1941. faktično zastalo, a u rujnu bilo i konačno obustavljeno iz razloga u koje ovdje zbog prostornih ograničenja nije moguće ulaziti. Krivo misleći, možda i pod dojmom vijesti o srpskoj pobuni u istočnoj Hercegovini, da se odluka o preseljenju odnosi na sve Srbe, a ne samo na one koji su kolonizirani u hrvatske zemlje nakon 1. siječnja 1900., mjesne su hrvatske vlasti u Imotskome počele privoditi srpsko pučanstvo u improvizirani logor u Glavini Donjoj podno Imotskoga. Bila je to priprema za prijevoz u Srbiju (do kojega nikad nije došlo niti je trebalo doći), a ne za pokolj odnosno – bacanje u bezdan Crvenog jezera.

Privedenima su vlasti organizirale i liječničku skrb, a liječnik dr. Veljko Vuković, koji je i u to doba i do smrti bio izrazito protuustaški raspoložen (s jugoslavenskim je partizanima, prema vlastitoj tvrdnji, surađivao najkasnije od veljače 1942., pa je potom pola stoljeća držao jezik za zubima i rodoljubno puštao da nastaju i množe se klevete na račun njegovih sumještana i sunarodnja-

Crveno jezero - pogled iz zraka

ka), bio je u jednoj novinskoj polemici u ljeto 1991. u *Imotskoj krajini* (br. 468 od 10. srpnja 1991, str. 2.) prisiljen priznati ono što je inače znao spomenuti *sub rosa* (pa jednom tako i meni koji sam ga, eto, *prisilio* na javno očitovanje): da je iz tzv. logora u Glavini Donjoj kući pušten svaki, baš svaki privedeni Srbin koji bi se potužio da je bolestan. A nije baš logično da se one kojima je namijenjen nož ili „bacanje u Crveno jezero“ pušta kući, bez ikakve dodatne procedure i provjere (bilo medicinske, bilo redarstveno-obavještajne), čim kažu da imaju hunjavicu, proljev ili da ih boli zub, zar ne?

Ne treba takvima nikakva specijalna intervencija talijanske posade i nekakvoga „colonela“, a ne ovisi im život ni o zaklinjanju imotskih franjevac koji doista jesu poduzeli sve da se privedenim ljudima olakša život (pa će ipak nakon rata biti stigmatizirani kao koljački šegrti). Jer, jasno je da privedenim ljudima nije bilo lako i da su mnogi od njih intimno strepili za život; jasno je da je čitav događaj imao negativne političke posljedice i da je objektivno išao naruku ponajviše talijanskom imperijalizmu, no – privedene u Glavini Donjoj nitko nije tukao, izglednjivao ili na drugi način zlostavljao, niti im je tko prijeto smrću. Zato nije bilo potrebno (pa ni moguće) da im pomaže „fra Stanko Bradarić, župnik u Podbablju“, kao što se vašem suradniku ili njegovim kazivačima i potkazivačima učinilo.

Fra Stanka Bradarića u kontekst tzv. pokolja Srba u Imotskome stavio je, doduše, znameniti i istinoljubivi Viktor Novak (*Magnum crimen*, Beograd, 1986., str. 669., 679.), premda je Bradarić Imotsku krajinu (dakle, i župu Podbablje) napustio nekoliko mjeseci prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Nije, prema tome, mogao priskočiti u pomoć ni pravoslavnom parohu Nikoli Dragičeviću ni onda kad je ovaj, zacijelo nevoljko, te 1941. pisao u Zagreb, tužio se na neisplatu beriva i pozdravljao sa „Za dom spremni!“ U tom kontekstu valja spomenuti kako je paroh Dragičević nakon pada Imotske krajine pod oslobođenje ujesen 1944., pa do svoje smrti, i prema susjedima Hrvatima i prema katoličkim svećenicima iz Imotske krajine bio puno korektniji od mnogih „hrvatskih antifašista“ koji su

Pravoslavni (grčko-istočni) paroh Dragičević tuži se 1941. na neisplatu beriva

svoju odanost Jugoslaviji i komunizmu dokazivali progonom i pokoljem svojih sunarodnjaka.

Njihovom žrtvom pao je i fra Stanko Bradarić. On je, naime, kako kaže fra Petar Bezina, bio „pristao uz ustaški pokret“ (*Franjevci Provincije presvetog Otkupitelja – žrtve rata 1942.-1948.*, Split, 1995., str. 56.-57.), ali se u vrijeme rata nije nalazio u Imotskoj krajini, budući da je početkom 1941. otišao na župu u Prugovo. Njega i fra Milana Lapića demokratski, humanistički i antifašistički, bez ikakva

suda, ubili su jugoslavenski partizani pred kraj rujna 1943. godine. Skupa sa šeststotinjak svoje subraće svećenika i redovnika njih su dvojica, dakle, prošli puno lošije od imotskih Srba koji su u ljeto 1941. baceni u Čalinu jamu ili bili nakratko okupljeni u Glavini Donjoj. Zato bi bilo dobro da suvremeni borci za bratstvo i jedinstvo prije pisanja pročitaju bar elementarnu literaturu. Ne sumnjam da će im *Magnum crimen* i nakon toga služiti kao katekizam i kao Vjerovanje, ali bar ne će ispadati smiješni.